

Wybrane metody aktywizujące w katechezie

Nauczanie katechetyczne jest związane z przekazywaniem uczniom Dobrej Nowiny o zbawieniu i dlatego wymaga zaangażowania, zainteresowania i pragnienia jej poznania. Szczególne znaczenie dla wspólnoty Kościoła ma więc katecheza aktywizująca, która pomaga człowiekowi w ukazywaniu sensu życia, dokonywaniu wyborów, a w konsekwencji prowadzi do udoskonalenia życia. Wychowanie religijne nie sprowadza się do przekazania wiedzy religijnej, chodzi o pełny rozwój osobowości religijnej, a więc przede wszystkim o rozwój postaw religijnych, które będą wpływały na zachowania człowieka wobec Boga, ludzi i świata. Katecheza powinna się dokonywać w procesie wzajemnej komunikacji, nauczyciela i ucznia, uwzględniać cele nauczania i metody. Realizacja celów nauczania w procesie katechezy jest zatem możliwa przez zastosowanie odpowiednich metod nauczania. „Metody aktywizujące uczniów pomagają katechizowanym w osobistym przeżyciu omawianych prawd, nie pozwalają zostać obojętnym wobec Bożych propozycji. Dzieje się tak wówczas, gdy uczniowie podejmują intelektualny wysiłek, zdobywają nowe umiejętności oraz doświadczenie”¹. Aktywizacja w katechezie uwzględnia całego człowieka. Jej zadaniem jest doprowadzić

do dojrzałości wiary już zrodzoną w duszy człowieka i ukształtować prawdziwego ucznia Chrystusa przez pogłębione i bardziej uporządkowane poznanie Osoby i nauki Chrystusa (por. CT 19). W procesie katechezy dokonuje się wychowanie w wierze przez systematyczne nauczanie, a tego nie osiągnie się bez zaangażowania podmiotu, bez wykorzystania metod aktywizujących. Znajomość i stosowanie w praktyce różnych metod aktywizujących ma istotne znaczenie dla efektywności przekazu wiary.

1. „Burza mózgów”

W literaturze metoda opisywana jest także pod nazwami: „konferencja dobrych pomysłów”, „jarmark pomysłów”². Polega ona na zespołowym wytwarzaniu i poszukiwaniu pomysłów rozwiązania jakiegoś zadania w myśl zasady: „pierwsza myśl najlepsza”³. Zasadniczo konstrukcja tej metody składa się z dwóch faz: w pierwszej następuje „produkcja” pomysłów – zbieranie pomysłów rozwiązania, w drugiej zaś ocenianie ich wartości⁴. W katechezie „burza mózgów” służy sprawdzeniu tego, jak dalece użyteczna jest wcześniej opanowana przez uczniów wiedza. Do zalet tej metody należy również to, że uczniowie interesują się oceną tego, co wymyślili

¹ A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę*, Częstochowa 1997, s. 77.

² Por. E. Osewska, *Pluralizm metod stosowanych w katechezie*, w: *Dydaktyka katechezy*, red. J. Stala, cz. 2, Tarnów 2004, s. 191-192; E. Nęcka, *Twórcze rozwiązywanie problemów*, Kraków 1994, s. 94-96; S. Łabendowicz, *Wybrane metody aktywizujące w katechezie*, ZFK 8 (2008) nr 3, s. 67-69.

³ Por. M. Korgul (oprac.), *Dydaktyka dla katechetów*, Legnica 1997, s. 135-136; W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996, s. 170.

⁴ Por. E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 191-192; S. Irla, *Rola metod aktywizujących w pracy z uczniami na katechezie*, w: *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*, red. J. Stala, Kielce 2004, s. 420.

i chętnie pracują już po sesji zgłaszania pomysłów⁵. Ponadto metoda umożliwia katechizowanym odważne wypowiadanie swoich myśli, poglądów, zachęca do podejmowania dyskusji, do konfrontowania swojego stanowiska z poglądami rówieśników i katechety. Umożliwia uczniom szybkie zgromadzenie wielu konkurencyjnych lub uzupełniających się hipotez rozwiązania problemu, któremu poświęcona jest dana jednostka metodyczna lub jej fragment⁶.

Pierwszym elementem katechezy prowadzonej tą metodą jest wprowadzenie. Dokonuje go katecheta, przedstawiając na przykład za pomocą wykładu problem, który będzie poruszany na katechezie. Celem wprowadzenia jest przypomnienie znanych już wiadomości, podanie nowych, które będą potrzebne do pracy na katechezie, a przede wszystkim wytworzenie sytuacji zgłaszania pomysłów przez uczniów⁷. Następnie katecheta podaje reguły dotyczące zachowania się podczas „burzy mózgów” np. jeden uczeń może zgłosić wiele pomysłów. Dopiero teraz rozpoczyna się faza zgłaszania pomysłów, tzw. sesja, która powinna trwać zazwyczaj od 5 do 15 minut. W następnym etapie wszystkie zgłoszone pomysły zapisuje się na tablicy, a potem dokonuje ich selekcji i oceny. Dzięki temu, że ocena pomysłów jest dopiero na końcu nie wystę-

puje tu czynnik hamujący wypowiedzi uczniów. To prowadzi do żywej dyskusji, podczas której uczniowie wskazują na zalety i wady danych rozwiązań, oceniają ich wartość i wybierają najlepsze rozwiązanie. Ten etap katechezy można przeprowadzić na forum klasy, natomiast, jeśli istnieje bardzo dużo pomysłów należy zastosować pracę w grupach. Wówczas grupy referują wyniki swojej pracy, a następnie wspólnie z całą klasą dokonują wyboru najlepszego rozwiązania. Na zakończenie katecheta przypomina temat poruszanego problemu, przebieg pracy i jej wynik⁸.

2. Metoda – „słowa kluczowe”

Istotą tej metody jest poszukiwanie słów o kluczowym znaczeniu, na których opiera się konstrukcja danego tekstu (np. biblijnego, liturgicznego). Występują w niej dwa kolejno następujące po sobie zadania. Pierwszym jest znalezienie „słów kluczowych”, a drugim utworzenie z nich schematu ilustrującego konstrukcję tekstu⁹. Odnalezienie słów o kluczowym znaczeniu w danym tekście może odbywać się podczas pracy na forum klasy lub pracy w grupach. Wówczas kilka z tych słów (np. 5-6) trzeba odnotować na małych kartkach papieru, aby na ich podstawie odkryć konstrukcję danej wypowiedzi. Innym wariantem tej metody

⁵ Por. K. Kruszewski, *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Warszawa 1992, s.170-171; J. Wasiaś, P. Duksa, *Metody katechetyczne*, Olsztyn 1998, s. 30-31; E. Gałązka, *Metody aktywizujące na katechezie*, www.wychowawca.pl.

⁶ Por. E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 192, S. Łabendowicz, *Wybrane...*, s. 68; J. Gierula, *Metody aktywizujące w katechezie. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2001, s. 35-36.

⁷ Por. K. Kruszewski, *Sztuka...*, s. 169-170; *Vademecum Katechety. Metody aktywizujące*, pr. zb., pod red. Z. Barcińskiego, Kraków-Lublin 2006, s. 53-54.

⁸ Por. S. Łabendowicz, *Aktywizowanie katechizowanych wybranymi metodami*, w: *Aktywizowanie katechizowanych*, red. S. Kulpaczyński, Lublin 1997, s. 67-69; M. Śnieżyński, *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1997, s. 94-95; E. Wójcik, *Metody aktywizujące stosowane w pracy grupowej w duszpasterstwie*, Łódź 1987, s. 35; F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2004, s. 280-281; S. Kulpaczyński, *Wybrane metody i ich możliwości aktywizowania katechezy*, www.opoka.org.pl.

⁹ *Metody aktywizujące w katechezie*, <http://www.szkolnictwo.pl>; Z. Barciński, *Opowiadanie na podstawie kluczowych słów*, w: *Metody aktywizujące w katechezie*, red. Z. Barciński, J. Wójcik, Lublin 1999, cz. 2, s. 59-60.

jest opowiadanie danego tekstu na podstawie wybranych i kluczowych słów¹⁰. Zadaniem katechety jest postawić pytanie o słowa kluczowe w danym tekście. Powinien on również wyjaśnić, że pod pojęciem tym znajdują się słowa najważniejsze dla danego tekstu, wskazujące na najistotniejsze sprawy. Mogą one powtarzać się w tekście kilka razy albo pojawić się tylko jeden raz. Katecheta może również rozdać uczniom kartki, na których zapiszą te ważne słowa. Potem trzeba wyraźnie i głośno odczytać tekst, a także dać uczniom czas na zastanowienie i zapisanie słów kluczowych na kartkach¹¹. Następnie uczniowie mogą te kartki przykleić bądź przypiąć do szarego papieru. Po umieszczeniu plakatu osoby, które go nie tworzyły interpretują jego treść. Natomiast uczniowie – autorzy plakatu dopiero na koniec będą mogli zabrać głos i przedstawić swoją interpretację. W pracy tą metodą trzeba pamiętać, aby tekst dopuszczał kilka możliwości interpretacji. Trzeba również dobrać takie teksty, w których będzie kilka słów kluczy¹².

3. Metaplan

Metaplan jest to graficzny zapis dyskusji prowadzonej w grupach przez uczniów, którzy tworzą plakat swojej narady¹³. Można go zastosować na zajęciach z różnych przedmiotów, jest to bowiem metoda uniwersalna i bardzo łatwa w zastosowaniu w szkole. Bardzo zasadne jest wykorzystanie go do omawiania spraw trudnych, do rozwiązywania problemów związanych

z życiem klasy, oceną postaw bohaterów, wydarzeń historycznych lub społecznych.¹⁴ Celem metody jest rozważenie problemu i skupienie się przede wszystkim na poszukiwaniu wspólnego rozwiązania. Skłania to do myślenia, sprzyja rozwojowi umiejętności analizy, oceniania faktów i sądów czy propozycji rozwiązań¹⁵. Uczeń, szukając rozwiązań, musi odwołać się do zdobytych doświadczeń i wiedzy.

Etapy pracy metodą metaplanu¹⁶:

1. Prezentacja problemu, który będzie przedmiotem zajęć. Można go zapisać na tablicy lub każda grupa zapisze go jako nagłówek na plakacie;
2. Klasa zostaje podzielona na grupy, których ilość zależy od jej liczebności;
3. Każda grupa otrzymuje materiały: duże arkusze papieru, wycięte małe kartoniki w 4 różnych kształtach lub różnych kolorach, pinezki, kolorowe pisaki, taśma samoprzylepna lub magnesy;
4. Podanie czasu przeznaczanego na pracę w grupach;
5. Uczniowie podejmują pracę w grupach i tworzą pracę graficzną – tabelę;

Wzór tabeli¹⁷:

JAK JEST?	JAK POWINNO BYĆ?
PROBLEM	
DLACZEGO NIE JEST TAK, JAK POWINNO BYĆ?	
WNIOSKI	

¹⁰ Por. *Metody katechetyczne WSD Rzeszów 2008*, <http://chomikuj.pl>; E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 246.

¹¹ Por. *Vademecum Katechety...*, s. 85.

¹² Tamże, s. 86.

¹³ Por. *Zbiór metod aktywizujących zebranych i opracowanych przez katechetkę Annę Świsł w Szkole Podstawowej im. Stefana Żeromskiego w Poniatowej*, <http://www.sp.poniatowa.pl>.

¹⁴ Por. *Twórcze metody pracy u uczniem, czyli słów kilka o metodzie metaplanu*, www.eduforum.pl.

¹⁵ Por. *Zbiór metod...*, jw.

¹⁶ Tamże; por. *Twórcze metody...*, jw.; *Metody aktywizujące w katechezie*, <http://www.szkolnictwo.pl>.

¹⁷ Por. *Zbiór metod...*, jw.; *Twórcze metody...*, jw.; *Metody aktywizujące...*, jw.

Uczniowie opracowują plakat poprzez wpisywanie na kolorowe kartoniki odpowiedzi i propozycji rozwiązań, które dotyczą postawionego na zajęciach problemu. W przestrzeni:

– „Jak jest” zapisują aktualny opis postaci, wydarzeń;

– „Jak być powinno?” umieszczają odpowiedzi z opisem stanu, jaki chcieliby osiągnąć;

– „Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?” starają się odpowiedzieć na pytanie, szukając przyczyn badanego problemu;

– „Wnioski” zapisują swoje rozwiązania i metody dojścia do niego.

Ważne jest, aby w pracach uczestniczyli wszyscy uczniowie, ponieważ zapisywane myśli powinny być zaakceptowane przez wszystkich w klasie.

6. Prezentacja plakatów przez jedną osobę z grupy.

7. Tworzenie plakatu zbiorowego. Uczniowie odnajdują powtarzające się zapisy w każdym polu plakatu i nanoszą je na zbiorczy arkusz. Ważne jest, aby były to podobne rozwiązania, a powstały zbiorczy arkusz stał się podsumowaniem pracy we wszystkich grupach¹⁸. Na koniec trzeba podsumować pracę i wyciągnąć wnioski.

4. Metoda kolorowych kapeluszy

Metoda kolorowych kapeluszy należy do metod dyskusyjnych, a jej istotą jest rozdzielenie i uporządkowanie różnych rodzajów wypowiedzi na dany temat. Można ją wykorzystać do dyskusji, np. nad projektem działań podczas rekolekcji szkolnych. Pracę tą metodą rozpoczyna się od usadzenia jej uczestników w kręgu, dokonanie wprowadzenia i przedstawienie wstępnych propozycji. Należy również przygotować główne punkty na piśmie

i powielone strony rozdać uczestnikom¹⁹. Prowadzący rozkłada na środku sali kolorowe, papierowe kapelusze i przedstawia zasady dyskusji:

1. Jeśli ktoś chce zabrać głos, musi założyć na głowę wybrany kapelusz;

2. W danym momencie tylko jedna osoba może mieć na głowie kapelusz;

3. Każdemu z kolorowych kapeluszy przyporządkowane są pewne rodzaje wypowiedzi²⁰;

„4. Mając na głowie kapelusz *biały* należy mówić o obiektywnych danych. Kolor ten jest neutralny i wskazuje na obiektywne fakty. Trudno jest z czymś obiektywnym dyskutować. Można rozpocząć zdanie od słów: *Faktem jest, że...*

5. Mając na głowie kapelusz *czerwony* należy mówić o własnych emocjach, jakie budzą się w związku z przedstawionymi propozycjami. Kolor ten kojarzy się ze złością, umożliwia wyrażenie emocjonalnego punktu widzenia. Można rozpocząć zdanie od słów: *Cieszę się, że..., Mam pewne obawy, że..., To jest fascynujące...*

6. Mając na głowie kapelusz *żółty* należy wskazywać na plusy propozycji. Jest to kolor słoneczny i pozytywny, wiąże się z nadzieją i pozytywnym myśleniem. Można rozpocząć zdanie od słów: *Podoba mi się..., Mocnym punktem jest...*

7. Mając na głowie kapelusz *czarny* należy krytykować propozycje. Jest to kolor ponury i negatywny, wskazuje na negatywne aspekty zagadnienia. Można rozpocząć zdanie od słów: *Słabym punktem jest..., Nie jest dobrze, że...*

8. Mając na głowie kapelusz *zielony* należy mówić o pomysłach, uzupełnieniach. Kolor ten to twórczość i nowe pomysły, marzenia. Można rozpocząć zdanie od słów: *Mam pomysł..., Można by to uzupełnić o..., Marzy mi się, aby...*

¹⁸ Por. *Twórcze metody...*, jw.

¹⁹ Por. J. Wójcik, *Kolorowe kapelusze – opis metody*, <http://www.opoka.org.pl>; *Zbiór metod...*, jw.

²⁰ Por. J. Wójcik, *Kolorowe...*, jw.

9. Mając na głowie kapelusz *niebieski*, należy wypowiadać się w celu uporządkowania dyskusji. Kolor ten jest zimny, ale to także kolor nieba. W tym kapeluszu człowiek zajmuje się kontrolowaniem i organizowaniem procesu myślenia i używania kapeluszy. Jest to spojrzenie niejako «z lotu ptaka» na przebieg dyskusji. Można rozpocząć zdanie od słów: *Chciałbym uporządkować naszą dyskusję..., Dotychczas ustaliliśmy..., Chciałbym poprosić teraz o wypowiedzi w żółtym kapeluszu*²¹. Pomocą w pracy, po raz pierwszy czy drugi, tą metodą będą położone obok kapelusza kartki z hasłowym wyjaśnieniem np. kapelusz zielony to „pomysły, marzenia”.

Po przedstawieniu przez katechetę wszystkich zasad uczniowie zabierają głos i wypowiadają się na dany temat. Na koniec prowadzący podsumowuje dyskusję. Konieczne jest również uporządkowanie zebranych argumentów i przypomnienie głównych wypowiedzi w poszczególnych kapeluszach²². Zaletą metody kolorowych kapeluszy jest:

1. Uporządkowanie dyskusji – zwykle argumenty w dyskusji są przemieszane, co powoduje bałagan i wielowątkowość. Metoda pozwala oddzielić uczucia od logiki, twórcze myślenie od gromadzenia informacji. Założenie jednego z kapeluszy wyznacza konkretny rodzaj myślenia;

2. Rozwijanie umiejętności myślenia według zasad – celem jest uporządkowanie myślenia tak, aby zajmować się jednym i wybranym aspektem zagadnienia;

3. Rozbudzanie świadomości swojego procesu myślenia – uczestnicy są zmuszeni do zastanowienia się nad sposobami własnego myślenia oraz określenia swoich wypowiedzi;

4. Ograniczenie wpływu ambicji i krytykanctwa – krytyka, jako element każdej dyskusji dzięki metodzie kolorowych kapeluszy staje się bardziej kontrolowana;

5. Ochrona przed krytyką – krytykujący zakłada czarny kapelusz, stąd wiadomo, co można spodziewać się po danej osobie i jak przygotować się do odpowiedzi²³.

5. Odgrywanie ról

Odgrywanie ról jest metodą, która umożliwia uczenie się przez udział w sytuacjach wyobrażonych oraz pomaga w uświadomieniu sobie, że są sytuacje, w których warto zmienić swoje zdanie i zachowanie. Jest doskonałym ćwiczeniem sytuacji życiowych „na niby”, a więc w warunkach szkolnych. Metoda ta ćwiczy umiejętność negocjowania, rozwija zdolność empatii, umożliwia odbiór wrażeń i emocji zarówno przez uczestników, jak i obserwatorów²⁴. Odgrywanie ról jest charakterystyczne dla dziecięcych zabaw „na niby”. Ponieważ dzieci są niezwykle bystrymi obserwatorami, są też doskonałe w wiernym naśladowaniu i udawaniu. Dlatego też metoda ta powinna być często wykorzystywana zwłaszcza w pracy z dziećmi. Określoną rolę wywołują miejsca, osoby lub zachowania. Metoda ta spełnia następujące zadania:

1) odgrywanie ról z własnego życia pomaga lepiej zrozumieć swoje zachowanie, intencje, nastawienia czy cele, które kierują daną osobą;

2) odgrywanie ról innych postaci rzeczywistych lub historycznych, symbolicznych, czy wymyślonych pozwala na lepsze poznanie świata widzianego i odczuwanego z perspektywy drugiej osoby.

²¹ J. Wójcik, *Kolorowe...*, jw.; por. *Zbiór metod...*, jw.

²² Por. tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Por. *Zbiór metod...*, jw.; *Metody, techniki i formy pracy*, <http://www.wychowanie.pl>.

3) szczególnie interesujące jest odgrywanie ról w konwencji «jak gdyby... się było tym-a-tym, posiadało takie-a-takie cechy charakteru», (czyli ćwiczenie pozytywnych stanów rzeczy!). Konwencja ta pozwala na ćwiczenie pewnych sprawności w bezpiecznych warunkach. W efekcie jest to ćwiczenie konkretnych umiejętności życiowych. Zabawę można wykorzystać do treningu zachowań. Wchodzenie w role pozwala wniknąć do świata drugiego człowieka, zrozumieć jego intencje, przeżycia czy sposób zachowania. Może to stać się ważnym doświadczeniem dla zmiany swojego zachowania, przekonań czy przezwyciężenia stereotypów²⁵.

---

²⁵ Por. tamże.